

Mis on Eesti ühiskonna teaduspõhised missioonid?

Marek Tamm

Küsimus teaduse rollist ühiskonnas, teadmussiirde võimalustest ja vajalikkusest on üks tänapäeva teaduskorralduse keskseid küsimusi. Kuidas panna teadus tööle ühiskonna hüvanguks? Kas teadustööd on üldse võimalik ja mõistlik riiklikult suunata? Kuidas otsustada, mis on ühiskonna kõige pakilisemad küsimused, mida teadlaste abiga lahendada?

Nende küsimuste üle on viimastel aastatel kõige tulemuslikumalt arutlenud Itaalia päritolu majandusteadlane Mariana Mazzucato. Ta on veenvalt näidanud, et riigi roll innovatsioonis on palju suurem, kui tavaliselt arvatud, ja arendanud välja «missioonimajanduse» mõiste. Samanimelises, hiljuti ka eesti keeles ilmunud raamatus (2021) kutsub ta üles ettevõtete, avaliku sektori ja teadlaste koondumisele ühiste suurte eesmärkide – missioonide – nimel, mis annaksid ühiskonnale uue hingamise.

Missioonikeskse mõtlemise eeskuju on Mazzucatole 1961. aastal president Kennedy välja kuulutatud Apollo programm – inimese saatmine Kuule ja turvaline tagasitoomine veel sama kümnendi lõpuks. Kennedy lubatud eesmärk sai teoks 20. juulil 1969, kui missiooni Apollo 11 komandör Neil Armstrong astus esimese inimesena Kuu pinnale.

Samas vaimus kutsub Mazzucato üles püstitama nii riiklikult, Euroopa Liidus kui ka globaalselt julgeid, inspireerivaid ja ühiskondlikult olulisi ülesandeid, mis parandavad otseselt inimeste igapäevaelu. Ta rõhutab, et kindla eesmärgiga missioon peab olema parajalt avar, hõlmates mitmeid konkreetseid projekte.

Missiooni puhul on tähtis julgeda riskida ning sundida kõiki osalejaid püüdlema harjumuspärasest kõrgemale ja kaugemale. Kuid eesmärgid peavad olema etteantud aja jooksul vähemalt teoreetiliselt täidetavad.

Mullu septembris käivitas Euroopa Komisjon Mazzucato ideede põhjal esimesed viis ELi missiooni, mis peaksid konkreetseid tulemusi andma aastaks 2030. Pärast pikki arutelusid otsustati keskenduda viiele missioonile: ookeani ja vete hea seisundi taastamine, kliimanetraalsete ja arukate linnade kujundamine, Euroopa mulla seisundi parandamine, kliimamuutustega kohanemine ja viimaseks võitlus vähiga.

Kui EL on oma missioonid sõnastanud ja koondanud nii ressursid kui ka inimesed nende elluviimisele, siis Eestis seisab arutelu meie riiklikest missioonidest alles ees. Ehkki vastne Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava (TAIE, 2021–2035) missioonidest ei räägi, on ministriumite tasandil otsustatud, et TAIE poliitikate kujundamisele tuleb läheneda missioonikeskselt. Konkreetsemalt tähendab see, et TAIE viies fookusvaldkonnas tuleb sõnastada arenguvajadustepõhiselt selgelt piiritletud missioonid.

Ministeeriumidokumentides määratletakse, et missioon tugineb laiapõhjalise ülalt-alla toimuva kaasamise käigus selgunud probleemidele ja arenguvajadustele (mida on vaja?), millele otsitakse lahendusi alt-üles lähenemise kaudu (kuidas saavutada?). Lahenduse otsimisel saavad osaleda kõik ettevõtted, teadusrühmad ja avaliku ning kolmanda sektori huvigrupid, mis tõenduspõhiselt näitavad, kuidas nende tegevus aitab lahenduse saavutamisele kaasa.

Viimastel kuudel on mitmes töörühmas ja ministeeriumikabinetis arutatud, mis võiksid olla Eesti ühiskonna teaduspõhised missioonid. Mõneti on kahetsusväärne, et sellega pole kaasnenud laiemat avalikku arutelu. Kutsun üles seda arutelu avama, sest on selge, et missiooni õnnestumise üks eeldusi on võimalikult lai toetus ülesandepüstitusele ja selle võime köita inimeste meeli.

Üks võimalik missiooninäide koorus välja TAIE viienda fookusvaldkonna, töörühma «Elujõuline Eesti ühiskond, keel ja kultuuriruum» aruteludest ja on esitatud haridus- ja teadusministeeriumile edasiseks kaalumiseks. Jõudsime mõneti ootamatultki järeldusele, et üheks missiooniteemaks võiks olla elujõuline eesti keel. Missioon põhineb vajadusel tagada eesti keele kasutamine esimese keelena Eesti riigi igas eluvaldkonnas. See eeldab mh eesti keeletehnoloogia ja keeleressursside arendamist, uuringuid ja otsuseid haridussüsteemi eesti keelele ülemineku välja töötamiseks, eesti oskuskeele, sh teaduskeele arendamist, uuringuid eesti keele õpetamise valdkonnas jpm.

Kuid on selge, et Eesti vajab veel mitmeid teaduspõhiseid missioone. Näiteks toimetulek keskkonna- ja kliimamuutustega, digilahenduste kasutamine igas eluvaldkonnas ja digitehnoloogia ebavõrdse kättesaadavuse vähenemine, kohalike loodusressursside keskkonnahoidlik ja kõrge tootlikkusega väärindamine jne.

Suutlikkusest nende suurte ülesannetega teadlikult, koostöiselt ja sihikindlalt tegeleda sõltub suuresti Eesti käekäik järgmistel kümnenditel.

[Ilmunud ajalehes Postimees 12. veebruaril 2022](#)